

คู่มือเส้นทางการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมและสุขภาพ
อัตลักษณ์ชุมชนเมืองแร่นอง

แผนงานอัตลักษณ์ชุมชนที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
ในการยกระดับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน

จิรวัฒน์ สูดสว่าง และคณะ

ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณด้าน ววน. ผ่าน
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567
ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ความเป็นมาของอัตลักษณ์ชุมชนเมืองระนอง

ข้อมูลพื้นฐาน

คำขวัญ "คอคอตกกระ ภูเขาหญ้า กายูหวาน ถ่านน้ำแร่ มุกแท้ เมืองระนอง"

ประวัติความเป็นมา

ระนอง หรือเมืองระนอง เดิมเป็นหัวเมืองเล็กๆ มีฐานะเป็นเมืองขึ้นของเมืองชุมพร มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทย โดยแบ่งการปกครองออกเป็น ๒ เมือง คือ เมืองระนองและเมืองตระ ซึ่งอยู่ในการปกครองของเมืองชุมพร เจ้าเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวง เรียกชื่อตามนามเมืองว่า "หลวงระนอง" ครั้นต้นสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ มีชาวจีนฮกเกี้ยน ชื่อ " คอชูเจียง " ได้ยื่นขอประมูลอาคารตีบุกในเขตเมืองระนองและเมืองตระ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดอนุญาตพร้อมกับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้คอชูเจียงเป็น หลวงรัตนเศรษฐี ดำรงตำแหน่งนายอากรเมืองตระ และ เมืองระนอง

ในปี ๒๓๙๗ ตำแหน่งเจ้าเมืองระนองว่างลง เนื่องจากหลวงระนองป่วยถึงแก่กรรม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบรรดาศักดิ์ หลวงรัตนเศรษฐี (คอชูเจียง) ขึ้นเป็นพระรัตนเศรษฐี เป็นเจ้าเมืองระนอง เมื่อพม่าตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ และรัฐบาลอังกฤษได้จัดการปกครองหัวเมืองที่ได้ไปจากพม่าทั้งหมดกวาดคืนขึ้น โดยล าดับมาถึงเขตต่อแดนพระราชอาณาเขตทางทะเลตะวันตก

ในเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่าเมืองระนอง และเมืองตระ เป็นเมืองขึ้นอยู่ในเมืองชุมพรจะรักษาการทางชายแดนไม่สะดวก จึงโปรดฯ ให้ยก เมืองตระและเมืองระนอง

เป็นหัวเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานครและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์พระรัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) ขึ้นเป็นพระยารัตนเศรษฐี เป็นผู้ว่าราชการเมืองระนอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ และ ในปี พ.ศ. ๒๔๒๐

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาดำรงสุจริตมหารัถราชรังษฤษฎี ระนองมีฐานะเป็นหัวเมืองอิสระ และต่อมาได้ยกฐานะเป็นจังหวัดและได้มีการยุบเมืองตระเป็นอำเภอ เรียกว่า อำเภอกระบุรี โดยให้ขึ้นกับจังหวัดระนองตั้งแต่นั้นมา ระนองในอดีตนั้นมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเมืองดีบุก เมืองชายแดน เมืองคอคอดกระ และเมืองเสด็จประทับแรม ดังนี้

เมืองดีบุก

ระนองมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีชื่อเรียกกันในสมัยโบราณว่าตะกั่วดำ หรือดีบุกอยู่ใต้แผ่นดินเป็นจำนวนมาก จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองดีบุก มีแร่ดีบุกมีค่าอุดมสมบูรณ์ และเป็นเมืองแรกที่มีเจ้าของเหมืองแร่ (นายนอง) ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงระนอง เจ้าเมืองคนแรก ซึ่งเป็นนายอากู แต่โบราณ ในการผูกขาดส่งอากูดีบุกให้รัฐบาล นับว่าได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศที่สำคัญต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

เมืองชายแดน

การที่ไทยต้องเสียดินแดนเมืองมะริดรวมทั้งเมืองมะลิวัลย์แก่อังกฤษ และได้มีการปักปันเขตแดนไทย โดยใช้แม่น้ำกระบุรีเป็นเส้นกั้นพรมแดนในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ มีผลให้เมืองระนอง และเมืองตระ ซึ่งมีฐานะเป็นอำเภอในปกครองของจังหวัดระนอง มีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองชายแดนมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองขึ้นของอังกฤษทางด้านทะเลตะวันตก และมีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางของการไปมาหาสู่และซื้อขายสินค้าระหว่างไทยกับพม่าซึ่งเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ เมื่อพม่าได้รับเอกราชพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ การไปมาหาสู่และการซื้อขายสินค้าระหว่างคนไทยและพม่าทางชายแดนจังหวัดระนองนำ ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ให้จังหวัดชายแดนทั้งสองประเทศจนถึงปัจจุบัน

เมืองคอคอดกระ

พื้นที่บริเวณคอคอดกระ เป็นผืนแผ่นดินที่กว้างหรือแคบที่สุดดินแหลมมลายู ระยะทางประมาณ ๔๔ กิโลเมตร พื้นที่ด้านตะวันตกของบริเวณคอคอดกระ ตั้งอยู่ในเขตปกครองของเมืองตระ มาแต่เดิม ผืนแผ่นดินส่วนที่แคบที่สุดระหว่างทะเลตะวันตกและทะเลตะวันออกแห่งนี้ มีภูเขาฝักขี้ช้อนมีทางลัดผ่านช่องเขาเพียงสายเดียว ในสมัยโบราณคอคอดกระ มีความสำคัญเป็นเส้นทางที่สำคัญทางเดียวที่พม่าใช้เป็นเส้นทางเดินทัพยกมาตีหัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งทะเลตะวันออก เมื่อฝรั่งเศสคิดจะขูดคลองกระจากเมืองตระไป ออกเมืองชุมพร เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการเดินเรือจากยุโรปไปเมืองจีนในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คอคอดกระจึงมีความสำคัญมากขึ้น หากสามารถขุดคลองได้สำเร็จ เรือเดินทะเลจากยุโรป จะผ่านคลองไปเมืองจีนได้ โดยไม่ต้องอ้อมแหลมมลายู ผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษ

ทางเมืองปิ่นงและสิงคโปร์ และความจำเป็นทางด้านการทหารของอังกฤษ คงมีผลให้ไทยต้องเสียดินแดนทางแหลมมลายู ด้วยเหตุดังกล่าวประกอบกับการขาดคลองกระ จึงจำเป็นต้องขุดแม่น้ำกระบุรี ซึ่งเป็นเส้นกั้นพรมแดนไทยกับพม่าของอังกฤษให้กว้างลึกเข้าไปในดินแดนอันอยู่ในอำนาจของอังกฤษด้วย เมื่ออังกฤษไม่ยอม จึงขุดคลอง คอคอดกระไม่ได้ ความคิดที่จะขุดคลองกระ จึง ล้มเลิกไป อังกฤษจึงได้กำหนดเป็นข้อผูกพันไว้ในสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษมิให้ไทยขุดคลองดังกล่าวโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากของอังกฤษก่อน การขุดคลอง ณ บริเวณคอคอดกระ มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูง แต่กระทบต่อความมั่นคง ของชาติทางด้านการทหาร บริเวณคอคอดกระ เหมาะแก่การขุดคลองเพียงไร คู้มค่าในการลงทุน แคไหนเป็นเรื่องที่ควรแก่การศึกษา คอคอดกระจึงยังอยู่ในความสนใจทั้งทางราชการและประชาชน มาจนถึงปัจจุบัน

เมืองเสด็จประทับแรม

พระมหากษัตริย์ไทยในอดีตและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาประทับแรม ณ จังหวัดระนอง ตามลำดับดังนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเสียบมณฑลปักษ์ใต้ ผ่านเมืองตระไปประทับแรม ณ พระที่นั่งรัตนรังสรรค์ บนเกาะนิเวศน์คีรี เมืองระนอง ๓ ราตรี

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเสียบมณฑลปักษ์ใต้ฝั่งตะวันตก ประทับแรม ณ จังหวัดระนอง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ
ประพาสเมืองระนองและประทับแรม ณ จังหวัดระนอง ๓ ราตรี

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยม
ราษฎรจังหวัดระนอง ประทับแรม ณ จังหวัดระนอง

เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จเยี่ยมราษฎรท้องที่จังหวัดระนอง เป็นการส่วน
พระองค์ และทรงลงพระปรมาภิไธยบนแผ่นศิลา ที่อำเภอกระบุรี รวมทั้ง
ประทับแรม เป็นเวลา ๒ ราตรี

เมื่อวันที่ ๒๙-๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ และเมื่อวันที่ ๒๑
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ได้เสด็จนำคณะ นักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า มาทัศนศึกษาประกอบ
หลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ ณ จังหวัดระนอง

แหล่งเมืองแร่นอง

เรื่องเล่าของเมืองแร่นองมีความเป็นมาที่ยาวนาน หากกล่าวถึงเมืองระนอง ในปัจจุบัน คือ ระนองเป็นเมืองเล็ก ๆ สงบเงียบงดงามริมฝั่งทะเลอันดามันด้วยทำเลที่ตั้งของเมืองระนองอยู่บริเวณได้มทวานช่วงคอคอดแก้วของสองมหาสมุทรที่คอดเข้ามาใกล้ชิดกันจึงได้รับอิทธิพลของลมมรสุมทั้งสองฝั่งมหาสมุทรทำให้ระนองมีความอุดมสมบูรณ์ จนได้ชื่อว่าเป็นเมืองฝนแปดแดดสี่คือฝนตกชุกเฉลี่ยแปดเดือน มีแดดจ้าแค่สี่เดือน เท่านั้น

ซึ่งการจับการแพฟั้งเรื่องเล่านี้ได้เกิดขึ้นที่ วิสาหกิจชุมชนบ้านเมืองแร่นอง หรืออีกชื่อคือ พิพิธภัณฑ์บ้านเมืองแร่นอง โดยจะมีอาจารย์ดวงใจ บำรุงจิตต์สกุล ได้มาเล่าเรื่องพร้อมทีมงานในการดำเนินกิจกรรมเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

พิพิธภัณฑ์บ้านเมืองแร่นอง

"พิพิธภัณฑ์บ้านเมืองแร่นอง" แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน ตามโครงการสืบสานวิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โดยมีนางดวงใจ จิตต์บำรุงสกุล ผู้บริหารแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์บ้านเมืองระนอง เพื่อสืบสาน วัฒนธรรมในท้องถิ่น ส่งเสริมงานด้านศิลปวัฒนธรรม อันเป็นมรดกตกทอด จากบรรพบุรุษให้ดำรงคงอยู่ไว้ ให้เยาวชนรุ่นหลังจะได้มาเรียนรู้วัฒนธรรม ของตนเอง เป็นวัฒนธรรมที่มีค่า และเป็นการรักษาศิลปวัฒนธรรมอันเป็น ของดีของจังหวัดระนอง จะได้เรียนรู้ศึกษาและเป็นที่ท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทั้งจากต่างจังหวัดและชาวต่างชาติ การทำเหมืองแร่ก่อให้เกิดวิถีชีวิตของอาชีพร่อนแร่ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สื่อให้เห็นถึงความรักความ สามัคคีในกลุ่มชาวบ้านในชุมชน

วัฒนธรรมท้องถิ่นอินดู

นวัตวิถีบ้านพรุ่งนี้ ที่สืบทอดเชื้อสายชาวอินดูที่เต็มไปด้วยสีสันและความสนุกสนาน น่าจะมาจากการทำเหมืองแร่ดีบุกในสมัยก่อน (สมัยต้นตระกูล ณ ระนอง) สัมผัส ชีวิตคนระนอง เดินผั่งเสียงน้ำไหล กิ๊วะท่อนให้เห็นวิถีชีวิตพื้นบ้านที่เรียบง่ายของชาวจังหวัดระนอง ธรรมชาติบำบัด สัมผัสชีวิตคนระนอง เดินผั่งเสียงน้ำไหล กินไข่อ่อนแซน เสน่ห์ของวิถีชุมชน อาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ประเพณี ภาษา อาชีพ ความเชื่อ และศิลปะพื้นถิ่น

ซึ่งชุมชนอินดูได้มาจากประเทศอินเดียในสมัยโดยการล่องเรือผ่านมหาสมุทรมาหลักฐานที่ใหญ่ที่สุดในสมัยโบราณ ซึ่งมีกิจกรรมและเรื่องเล่าที่เป็นเสน่ห์ให้กับนักท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง

บ้านพรรั้ง

บ่อน้ำแร่พรรั้ง ออนเซ็นเมืองไทยไม่ต้องไปไกลถึงญี่ปุ่น จ.ระนอง และต้องห้ามพลาดบ่อน้ำร้อนไหลอุ่นๆ ตามธรรมชาติ บรรจุกาชาแร่ร้อนอย่าง มากโดยน้ำร้อนมีลักษณะใสสะอาด ไม่มีกลิ่นกำมะถันและก๊าซไอน้ำ มีคราบสี ขาวของแคลไซต์ติดอยู่กับหิน พบก๊าซซุดขึ้นมากับน้ำพุร้อนบ้างไม่มากบ่อน้ำ ร้อนพรรั้ง เกิดจากสายน้ำแร่ ร้อน ที่มีอุณหภูมิสูงประมาณ 35-40 องศา เซลเซียส ไหลซึมออกมาจากผิวดิน และกระจายเป็นแอ่ง มีตาน้ำมากถึง 13 ตาน้ำ อยู่ใกล้ลำธาร บริเวณ บ่อน้ำร้อนได้รับการปรับสภาพภูมิทัศน์ให้ สวยงาม สามารถเดินชมพันธุ์ไม้นานาชนิด มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น บ่อ น้ำร้อนแบบแช่เท้า แบบแช่ทั้งตัว ที่อาบน้ำกลางแจ้ง ห้องสูทกา ศาลาพักผ่อน ที่จอดรถ ร้านอาหาร และบ้านพัก

วัดบ้านหวาง

วัดที่ตั้งอยู่ใกล้กับน้ำตกหวาง โดยสามารถมองเห็นสายน้ำตกเป็น
แบ็คกราวด์สวย ๆ เป็นฉากหลังเวลาในรูปถ่ายด้วย ที่วัดแห่งนี้มีพระประธาน
ขนาดใหญ่ชื่อว่า “พระติปุกะพุทธมหาศาสดายมุนีศรีรัตนังค์” ซึ่งทำจากดีบุก
ประดิษฐานอยู่ภายในอุโบสถสองชั้น ตกแต่งด้วยบันไดพญานาคอย่างประณีต
งดงาม ล้อมรอบไปด้วยกุหาและธรรมชาติ ให้เข้าถึงความเงียบสงบได้อย่าง
แท้จริง

ภูเขาหญ้า

ภูเขาหญ้า หรือ เขาค้อด้าน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของเมือง
ระนอง ดังที่ได้กล่าวไว้ในคำขวัญของเมืองระนอง คอคอดกระ ภูเขาหญ้า
กาหยูหวาน อารณ้ำแร่ มุกแท้เมืองระนอง ภูเขาหญ้าเป็นภูเขาหัวโล้น ขนาดไม่
สูงสามารถเดินขึ้นไปได้ เนินเขาแต่ละลูกมีทางเดินเชื่อมถึงกัน เมื่อขึ้นไปอยู่
ด้านบนจะชมทิวทัศน์ได้โดยรอบ ในหน้าฝนภูเขาหญ้าจะเป็นสีเขียวดูสวยงาม
คล้ายกับภาพ wallpaper ภูเขาหญ้าใน Windows XP ส่วนในหน้าแล้งภูเขา
หญาก็จะเป็นหญ้าแห้งสีน้ำตาล ก่อนที่จะเข้าหน้าฝนในฤดูกาลใหม่จะมีคนมา
เผาหญ้าที่บริเวณนี้ เมื่อฝนตกลงมาหญ้าใหม่จะแทงยอดออกมาเขียวไปทั่วทั้ง
ภูเขา

ความมหัศจรรย์ของภูเขาหญ้าอยู่ตรงที่ภูเขาลูกนี้เป็นภูเขาหัวโล้นตาม
ธรรมชาติ ไม่ได้เกิดจากการไปตัดต้นไม้จนโล้น และแนวต้นหญ้าที่ขึ้นเสมอ
กันราวกับมีคนมาปลูกไว้

ช่วงเวลาเที่ยว

ภูเขาหญ้าสีน้ำตาล เดือนพฤศจิกายน – เมษายน

ภูเขาหญ้าสีเขียว เดือนพฤษภาคม – ตุลาคม

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานเกษตรจังหวัดระนอง. รายงานข้อมูลวิสาหกิจจังหวัดระนอง. 2564

สำนักงานเทศบาลเมืองระนอง. แผนส่งเสริมการท่องเที่ยวระนอง. 2563

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดระนอง. รายงานผลการดำเนินงานตามภารกิจ.

2565

กลุ่มงานยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาจังหวัดระนอง. 2565